

YOKSULLUĞUN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Impact of Poverty on Women

Çiğdem ARIKAN

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi

ÖZET

Bu çalışma alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların sorunlarını tartışmayı amaçlamaktadır. Bu kadınların hem özel hem de kamusal yaşamda çok çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı majör depresyon, intihar davranışı gibi psikolojik sorunlar, evlilik çatışması, aile içi şiddet ve ekonomik sorunlardır.

Anahtar sözcükler: yoksulluk, kadın

SUMMARY

This study aims to discuss the problems of women who are lower socio-economic strata. The problems that these women faced with are extremely serious. These women have numerous problems both in private and public life. Some of the problems are psychological problems like major depression, suicidal behavior, marital conflict, domestic violence and economic problems.

Key words: poverty, women

GİRİŞ

Yoksulluk, her toplumda ve her dönemde güncelliğini koruyan, bilimsel

olarak irdelenen ve çözümler üretilmeye çalışılan öncelikli sorunlar arasında yer almıştır. Her ülke, gelişmişlik düzeyine göre yoksullukla mücadele programları biçimlendirmeyi temel hedefleri arasına almıştır. Mücadele programları düzenlenirken çeşitli toplumsal kesimlerin ihtiyaçları analiz edilmiş ve o doğrultuda çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Ancak yoksullukla mücadelede atılan adımlar kimi zaman başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Başarısızlığın ardında yatan çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerden biri de nüfusun tüm kesimlerini kapsayabilen bir duyarlılığın gösterilemeyişiştir. Kuşkusuz böyle bir duyarlılık, öncelikle kadın ve erkekleri hiçbir ayırım yapmaksızın dikkate almayı gerektirir. Ancak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde her iki cinsiyeti de kucaklayabilen bir duyarlılığın tam anlamıyla varolduğu söylenemez. Türkiye'de de geliştirilmiş olan yoksullukla mücadele programlarında toplumsal cinsiyet açısından duyarlı bir yaklaşımın varolduğu ileri sürülemez. Başka bir deyişle, ülkemizde yoksullukla mücadele ederken, yoksulluğu sağlıklı biçimde araştırabilmek ve ölçebilmek açısından toplumsal cinsiyet yeterince dikkate alınmamıştır. Adeta 'toplumsal cinsiyet açısından körlük' söz konusudur. Böyle bir körlük, yoksulluk karşısında kadın ve erkeklerin eşitsiz konumda olduğunu kavramayı güçleştirmektedir. Türkiye'de yoksulların %51.5'ini kadınların oluşturduğu; kentsel alanlarda yaşayan kadınların kırsal alanlarda yaşayan hemcinslerinden daha yoksul oldukları bilinmesine rağmen ekonominin en çok kadını etkilediği gerçeği göz ardı edilmektedir (KIHBBM 2000: 68).

Kuşkusuz yoksulluk hem kadınları hem de erkekleri derinden sarsmaktadır. Ancak kadınlar, yoksulluk karşısında daha büyük güçlükler yaşamaktadırlar. Bu gerçek kadın-erkek karşılaştırmasına dayalı uluslar arası raporlarda da vurgulanmaktadır (BM 1991: 94-95; OECD 1994:19-20; UN 2001:118; European Parliament tarihsiz:4-5) . Gerek Türkiye'de gerekse gelişmekte olan diğer ülkelerde yoksulluk karşısında kadınların yaşadıkları güçlükler giderek artmaktadır. Bu durum her iki cinsiyet arasında belirgin bir eşitsizliğe yol açmaktadır.

Genel olarak eşitsizliğin somut göstergelerinden bazıları şöyle özetlenebilir (Millar ve Glendinning 1989):

1. Kadınlar erkeklerden çok daha fazla yoksulluk riskiyle karşı karşıyadırlar.
2. Yaşamlarının herhangi bir döneminde, erkeklere kıyasla, çok daha fazla yoksul düşme riskiyle karşıyadırlar
3. Kadınlar, yine erkeklere kıyasla, yoksulluğa genellikle yavaş yavaş değil de aniden düşmektedirler.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yoksulluk yükünün önemli bir bölümü kız çocuklarla kadınların üzerine yıkılmaktadır.

Bu yükün somut örnekleri UNICEF (1991:9-10) tarafından şöyle vurgulanmaktadır :

-Gelişmekte olan ülkelerdeki kız çocuklar, erkek çocuklara göre sağlık ve eğitim alanlarında daha az olanağa sahiptir.

-Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar arası okur-yazarlık oranı,erkekler arasında görülenin üçte ikisi kadardır.

-Gelişmekte olan ülkelerde çocuk bekleyen bir anne adayının ölüm olasılığı, sanayileşmiş ülkelerdekinin 50 katı kadardır.

-Kız çocuklarının ve kadınların yaptığı işlerden pek çoğu görünür değildir. Ulusal muhasebe sistemlerinde ve sayımlarda dikkate alınmamaktadır. Kadınların günlük çalışma süreleri, saat olarak erkeklerinkinden uzundur. Üstelik, kadınların yaptıkları işlerin (örneğin ev içi işler ve geçimlik tarım ürünlerinin yetiştirilmesi gibi) büyük bir bölümü için herhangi bir ücret de ödenmemektedir.

-Yetişkin kadınlar, daha az eğitim,daha az mesleki kurs görmekte; erkeklerden daha fazla mesai yapmalar bile, onlardan daha az ücret almaktadırlar.

-Kız çocukları ve kadınlar, yoksul erkek çocuklarla yetişkin erkeklerin karşılaşmadıkları kültürel, toplumsal, hukuksal ve ekonomik engellerle karşılaşmaktadırlar.

-Kadınların yerel topluluklardan başlayarak bölgesel ve ulusal ölçekteki karar alma süreçlerine katılımı son derece kısıtlıdır. Bu alanda erkeklerle aralarında önemli bir eşitsizlik bulunmaktadır.'

Türkiye'de Yoksul Kadınlar

Çok eski tarihlerden, hatta Osmanlı Döneminden beri düzenli bir gelir elde etmek, kendi kendine yeterli hale gelebilmek kuşkusuz hem kadın hem de erkek yoksullar için yaşamsal olmuştur. Ancak olası çözümler ve bunlara ulaşma olanakları kadınlar için erkekler için olduğundan çok daha sınırlı kalmıştır(Ginio 2001).

Türkiye'de seksenli yıllardan sonra kadınlar adına önemli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte özellikle ka-

dınların insan hakları boyutunda atılan adımlar hala çok zayıftır.

Bu durum kadınların yoksulluk karşısındaki konumlarını da etkilemektedir. Yoksul kadınların sayısı toplumda katlanarak artmaktadır. Buna karşılık kadınlar yoksullukla mücadele programlarında yeterince görünür değillerdir. Bunun temel nedenlerinden biri de toplumsal cinsiyet açısından duyarlı bir bakışın toplumda egemen olamayışıdır.

Yoksullukla mücadele programlarında kadınların yeterince dikkate alınmayışları, onlara yönelik çözüm önerilerinin de öne çıkmasını engellemektedir. Gerek kamusal alanda gerekse özel alanda kadınlar, özellikle de yoksul kadınlar, bütün bunların da etkisiyle dezavantajlıdırlar.

Bu çalışmada kadınların yoksulluk karşısındaki konumları ağırlıklı olarak aile ve evlilik yaşamı odağında irdelenmektedir. Bunun temel nedeni yoksulluğun kadınların aile içindeki konumunu ve evlilik dengesini ciddi biçimde sarsmasıdır. Yoksullar arasında tek ebeveyn durumundaki kadınların oranı tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de çok yüksektir. Her ne kadar yoksullukla toplumsal cinsiyet arasında mutlak, sistematik bir ilişkinin varlığından söz edilemese de kadınların yoksullaştıkça aile ve evlilik ilişkilerinde daha dezavantajlı konuma kaydıkları gözlenmektedir.

Genel olarak Türkiye'de geliri 1 dolardan az olan veya açlık sınırında yaşayanların, başka bir deyişle 'mutlak yoksulların' toplam nüfus içindeki oranı %2.4'tür. Öte yandan 'iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, özgüvenli ve diğer insanlara da saygı duyabilir şekilde uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme ola-

nak ve seçimlerinden yoksun olanların, başka deyişle 'insani yoksulların' yine toplam nüfus içindeki oranı %16.4'tür. Gerek mutlak yoksulların gerekse insani yoksulların önemli bölümü kadındır (TESEV 2000; Oruç 2001).

Kadınlar daha önce de vurgulandığı gibi yoksullaşma açısından risk grubudurlar. Bu gerçek, Devlet Planlama Teşkilatı (2001) tarafından yayınlanan Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda da ayrıntılı olarak sergilenmiştir:

Hiçbir geliri olmayan kadınların oranı tüm gelir gruplarında %77'nin üzerindedir.

15-64 yaş grubundaki yoksulların kırdaki %62.6'sını kentte %37.4'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Ülke yoksullarının %51.5'i kadındır

Özellikle son ekonomik kriz nedeniyle aileler hızla yoksullaşmaktadır. Aileler yoksullaştıkça anne - babalar günlük yaşam ve geçim kaygısıyla ailenin pek çok önemli işlevini yerine getirmekte başarısız kalmaktadırlar. Bunların başında çocukların bakım ve yetiştirilmesi işlevi gelmektedir. Özellikle kadınlar yoksulluğun 'yok edici' etkisinden kurtulmak için o zamana dek alışık olmadıkları, bilmedikleri işleri yapmak zorunda kalmaktadırlar. Yeterli donanımları olmadığı için marjinal işlerde (evlere temizliğe gitmek, evde kesekağıdı, vb. işler yapmak) çalışmaktadırlar. Çoğu kez boğaz tokluğuna yaptıkları işler, yalnızca kendilerinin ve çocuklarının 'yaşamın kıyısında' kalabilmelerine yaramaktadır. Yaşamın kıyısında olan insanların (özellikle kadınların ve çocukların) sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Bu

insanlar, çocuklarının eğitimini, geleceğini ihmal etme pahasına onların yalnızca "yaşamlarını sürdürebilmeleri" için sürekli çalışmaktadırlar.

Yoksul Kadınların Aşmakta Zorlandıkları Sorunlar

Tırmanan yoksulluk karşısında kadınların farklı nitelikte sorunları olmaktadır. Bu sorunların önemli bir bölümü güçlükle aşılmakta ya da çözümsüz kalmaktadır. Özellikle evlere temizliğe gitmek gibi marjinal işlerde çalışan kadınların başlıca sorunlarından biri bakım çağındaki çocuklarının bakımıdır. Bu kadınlar sabah çok erken saatlerde evlerinden çıkmakta; evlerine ancak çok geç saatlerde dönebilmektedirler. Bu zaman zarfında bakım çağındaki çocuklar ortada kalabilmektedir. Çalışmak için köyünden, kasabasından koparak kentlin varoşlarına göç eden aileler, çoğu zaman köy ve kasabadaki akrabalarından, başka deyişle 'köklerinden' de kopmaktadırlar. Akraba desteği olmadığında örneğin yeni doğmuş bir bebek, altı yaşındaki kardeşine emanet edilebilmektedir. Aslında akli, her ikisi de bakıma muhtaç çocuklarında kalan anne, kendisini çaresiz hissetmektedir. Yoksul semtlerin hemen hemen tüm kadınları, yoksullukla baş edebilmek için benzer koşullarda olduklarından, birbirlerine destek olabilecek fırsatı yakalayamamaktadırlar.

Yoksul kadınlar evde ve ev dışında 'ağır işçi' olarak çalışmaktadırlar. Bu ağır çalışma koşulları kimi zaman onları bunaltmakta; tükenme noktasına getirebilmektedir. Hatta evlendiklerine, dünyaya geldiklerine pişman olabilmektedirler. Hem bedensel olarak yoğun biçimde çalışmakta hem de bu ağır koşullar karşısında

ruhsal olarak yıpranmaktadırlar. Dolayısıyla hüzün, yaşamla bağların kopması, uykusuzluk, iç sıkıntısı, çocuklarının ve kendisinin geleceğinin belirsiz olduğu duygusu, yaşamın dizginlerini elinden kaçırabileceği korkusu, güçsüzlük, bitkinlik, migren başta olmak üzere çeşitli psikosomatik hastalıklar, mide rahatsızlıkları (ülser; vb.) ; kalp damar sistemine ilişkin sorunlar (yüksek tansiyon, vb.) bu grupta yer alan kadınlarda sıklıkla gözlenmektedir. Çoğu zaman ne bedenleri ne de sinir sistemleri bu zor koşullara dayanmaktadır. Ellerinden fazla bir şey gelmediğini gördüklerinde de ne yapacaklarını bilememekte, kendilerini fazlalık gibi algılayabilmektedirler.

Yaşamda kendisini adeta 'fazlalık' olarak görmek, ölüm ve ölmeye dair düşünceleri de yoğunlaştırmaktadır. Özellikle ölümle sonuçlanmayan intihar davranışı yoksul kadınlarda daha sık görülmektedir (Canetto ve Lester 1995).

Yoksul kadınların yoğun bedensel ve ruhsal sorunlar yaşamalarında etkili olan başka faktörler de bulunmaktadır. Bunların başında şiddet yer almaktadır. Erman (2001)'in vurguladığı gibi, artan yoksullukla birlikte kadınların üzerindeki hem ekonomik ve sosyal yük hem de maruz kaldıkları şiddet artmaktadır. Yoksulluk sınırında veya o sınırın da altında yaşayan ailelerde kadına ve çocuğa yönelik şiddetin son derece yaygın olduğu bilinmektedir (Arıkan 1982: 106). Bu ailelerde pek çok erkek yaşadığı yoksulluğun acısını eşini ve çocuklarını döverek çıkartmaktadır. Şiddete uğrayan kadınlar arasında yukarıda vurgulanan sorunlar (depresyon ve intihar düşünceleri gibi)

artmaktadır. Nitekim kadınların intiharlarında kadınların aile ve toplum içindeki düşük statüsünün, zor yaşam koşullarının (ekonomik sıkıntı gibi) önemli payı olduğu bilinmektedir (Canetto ve Lester 1995).

Madalyonun diğer yüzüne bakıldığında ise başka bir sorunla karşılaşılmaktadır:

Kocası tarafından şiddete uğrayan kadın, benzer bir şiddeti de kendi çocuklarına yöneltebilmektedir.

Öte yandan kadınlar yoksulluğun ağır sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarında ve bu yoksullukla uzun süreli ve çaresizce mücadele ettikçe ruh sağlıkları da bozulabilmektedir. Yoksul gruplar içinde ağır ruh hastalığı görülme sıklığının arttığı çeşitli araştırmalar tarafından ortaya konmuştur (Öztürk 1994:543; The Int. Monitor 1995:34; Arıkan ve Dilek 1996: 50; Kültür ve Mete 1997; Kaplan ve Sadock 1999:78) . Kuşkusuz yoksulluk ile ağır ruh hastalığı görülme olasılığı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Başka bir deyişle "her yoksul, mutlaka ruh hastası olacaktır" şeklinde bir neden-sonuç ilişkisi kurmak doğru değildir. Ancak yoksullukla ruhsal bozukluk görülmesi riski artmaktadır.

Paradoksal olarak kadınlar erkeklere kıyasla aile gelirini yönetmek veya denetleyebilmek açısından daha dezavantajlıdır. Buna karşılık sahip oldukları kaynaklar ne olursa olsun, haneye giren günlük geliri yönetmek açısından daha fazla sorumluluk almaktadırlar. Yaşam standartları açısından yapılan bir değerlendirmede kaynak denetimi, yönetimi ile toplumsal cinsiyet arasındaki yaşamsal ilişkiye dikkat çekilmiştir. Söz konusu değerlendirmede 'kadın tarafından

yönetilen gelirin miktarı, ailenin (özellikle kadın ve çocukların) yaşam standardının iyi bir göstergesidir'denilmektedir (Land 1977: 166' dan akt. Millar ve Glendinning 1989).

Aile geliri azaldıkça, başka deyişle aile yoksullaştıkça, ailenin kadın üyeleri daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlamaktadırlar. Böyle ailelerde kadınlar, kıt kaynakları yönetme sorumluluğunun yanı sıra çocukların ve erkeklerin bakım sorumluluklarını da üstlenmektedirler (Şenol-Cantek 2001).

Yoksul kadınların aldıkları bu ağır sorumluluklara karşılık, kimi zaman ailenin bazı erkek üyeleri (özellikle koca) aile bütçesi çok kısıtlı olsa da, paranın bir bölümünü kendi özel ihtiyaçlarına (sigara, içki veya daha pahalı hobileri) ayırabilmektedirler. Bu boyutta Arıkan 'ın bir tanıklığına dayanan şu örnek anlamlı olacaktır:

Beş çocuklu , 28 yaşındaki genç bir kadın, ailesini daha iyi geçindirebilmek için evlere temizliğe gidiyordu. Apartmanda kapıcılık yapan kocası ise evde istediği müziği daha iyi dinleyebilmek amacıyla ailenin birikmiş parasını en gelişmiş müzik setleri almak için harcıyordu. Daha yeni ve gelişmiş bir müzik seti çıktığında ise elindekini satıp onu alıyordu...

Kıt kaynaklar, kadının kişisel kullanımını için ayrılamamaktadır. Zorunlu harcamalar dışında kalan para ailenin ortak giderleri için (evin dekorasyonu, mobilya alımı, çocukların giysileri, vb.) harcanmaktadır. Gerçekten de çoğu kez kendi kişisel harcamaları için ayırabildikleri sınırlı miktardaki parayı bile çocuklarının beslenmesi, eğitimleri ve genelde refah düzeylerinin artmasına yönelik olarak kullanılmaktadırlar (U.N. 1996: 140).

Hatta ortak tüketim amacıyla harcanan para daha çok erkeğin ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda kullanılabilir. Dolayısıyla pek çok tüketim maddesinin alımı, kullanımı büyük ölçüde cinsiyetle ilgilidir. Bu boyutta çoğu kez eşitsiz bir ilişkiden söz edilebilir : erkekler daha ayrıcalıklı tüketicilerdir (Millar ve Glendinning 1989).

Bu durum sadece dayanıklı tüketim maddeleri için geçerli değildir. Gıda maddelerinin tüketiminde de yoksul ailelerdeki kadınlar ve kız çocukları çok daha dezavantajlıdır. Söz gelimi, az gelişmiş pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de pek çok yörede, özellikle de kırsal kesimlerde, ailenin önce erkek üyelerinin yemek yediği; kalanların da kadın ve kız çocukları tarafından yendiği çeşitli araştırmalarla da ortaya konmuştur (UNICEF 1991). Bu tür ailelerde erkekler yemeklerin taze, besin değeri yüksek olanlarını daha fazla ve daha sık yeme şansına sahiptirler.

Bütün bu örnekler, yoksulluk karşısında her iki cinsiyetin eşitliğe dayanmayan ilişkisinin daha da öne çıktığını bir kez daha vurgulamaktadır. Bu eşitlik dışlıklar, 'kadınların erkeklere ekonomik açıdan bağımlı olduğu' şeklindeki ideolojinin meşrulaştırılmasıyla iyice kemikleşmektedir. Öyle ki söz konusu ideoloji, genel olarak yoksullukla ilgili tüm akademik çalışmalarda ve araştırmalarda özellikle yoksulluğun tanımlanması ve ölçümü boyutunda varlığını göstermektedir. Bu nedenle de yoksulluk araştırmalarında cinsiyet farklılıkları çoğu kez dikkate alınmamaktadır. Yoksulluk karşısında kadın ve erkekler bir bütün olarak ele alındıklarında kadın ve erkek olmaktan

kaynaklanan pek çok sorun gözden kaçmakta ve bu açıdan herhangi bir sorun yokmuş gibi bir izlenim yaratılmaktadır (Millar ve Glendinning 1989).

Yoksulluğun kadın üzerindeki yıkıcı etkilerinden biri de evlilik dengesi üzerinde gözlenmektedir. Her ne kadar ekonomik kriz dönemlerinde boşanma oranlarında bir düşüş olduğu istatistiki verilere dayalı olarak söylenebilirse de (Arıkan 1992:62) yoksulluk, evliliklerin dengesi açısından ciddi bir risk faktörüdür. Eşler boşanma noktasına dek gelmeseler de adeta duygusal-ruhsal açıdan boşanabilmektedirler. Yoksulluğa bağlı gerilim, eşlerin dayanma gücünü azaltmakta, birbirlerini tolere etmekte zorlanmaya başlamaktadırlar. Yoksulluk çemberine giren eşler bir süre sonra, 'nasıl daha iyi ve uyumlu bir evlilik ilişkisi oluşturabiliriz' diye bir mücadele verememektedirler. Bu düşünce bile onlara 'lüks' hatta komik gelebilmektedir. Evlilik, yoksul kadın ve erkek için yalnızca yaşamda kalabilme mücadelesinde bir 'ortaklık' haline dönüşmektedir.

Bu koşullar altında evlerde ciddi dramlar yaşanmaktadır. Eşler yalnızca günü kurtarmak, aç ve açıkta kalmamak için mücadele vermektedirler. Ancak böyle bir mücadele sağlıklı bir mücadele değildir.

Mücadelenin sağlıksız olmasının temel nedenlerinin başında aile ve evlilik ilişkisine çoğu kez şiddetin egemen olması gelmektedir. Ekonomik sıkıntı eşleri, özellikle de erkeği baskı altına almaktadır. Ekonomik sıkıntı, yoksulluk kronik stres ve baskı yaratmaktadır. Bu baskı nedeniyle sıklıkla öfke patlamalarına rastlanmaktadır. Nitekim sosyo ekonomik statü

ve net hane geliri gibi değişkenlerin farklı düzeylerde de olsa aile içi şiddete katkıda bulunduğu bilinmektedir (AAK 1995: 202). Geleneksel ilişkiler sisteminin bir yansıması olarak erkek, kadına ve çocuklara öfkesini yöneltebilmektedir. Ekonomik ve ruhsal açıdan kendisini ' baskı altında ' hisseden erkeğin öfke patlamaları çoğu kez şiddet şeklinde kendisini göstermektedir. Aile Araştırma Kurumu tarafından yaptırılan bir alan araştırmasında aile içi şiddetin en önemli nedeni %28.2'lik bir oranla 'maddi güçlükten kaynaklanan sorunlar' olarak saptanmıştır (AAK 1995: 143). Ailesinde de şiddete tanıklık etmiş olan veya kendisi şiddete uğramış olan erkek, baskı altında kaldığında şiddete yönelebilmektedir. Üstelik çoğunlukla bu davranışını 'meşru' görebilmektedir. Şiddetin egemen olduğu yerden başka kaçacak, sığınacak bir yeri olmayan kadın ise hem şiddetin hem de yoksulluğun kurbanı olmaktadır. Bunların doğrudan ve dolaylı etkilerini ruhsal ve bedensel olarak yansıtmaktadır.

Kadın da ' köşeye sıkışmış' lığın etkisiyle çocuklarına şiddet uygulayabilmektedir. Şiddet, duygusal,sözel ve fiziksel olabilmektedir. Şiddete uğrayan çocuk için ise çoğu kez yapılabilecek tek şey vardır : ilk öğrendiği bilgiyi (şiddet) yaşama aktarmak. Şiddetin temel besin kaynağı yoksulluktur. Kadın,şiddetin egemen olduğu aile ortamında sıkışıp kalmakta ve kendisini gittikçe çaresiz hissetmektedir. Genel olarak, kadınlar, cinsiyet rollerinin sosyalizasyonu sürecinde çaresizliği de öğrenmektedirler. Kendini yetersiz görmek, başarısızlık beklentileri geliştirmek, yaşamın dizginlerini elde tutamadığını

hissetmek öğrenilmiş çaresizliğin birer yansımasıdır. Hem yoksulluk hem de şiddet egemen ilişkiler sistemi, genelde kadınların algıladıkları çaresizliğin bu gruptaki kadınlar tarafından çok daha güçlü biçimde algılanmasına yol açmaktadır.

Öte yandan özellikle ülkemizde yaşanan ağır ekonomik sıkıntıların dayatmasıyla genellikle aralarında akrabalık bağı olan birden fazla aile aynı çatı altında yaşamaya zorlanmaktadır. Ekonomik sıkıntı nedeniyle birlikte oturmak kadınlar açısından yeni sıkıntıları, ödümleri beraberinde getirmektedir. Eşler, genellikle sağlıklı ve dar konutlarda yaşamlarını başkalarıyla uzun süre paylaşmaya zorunlu hissettikçe başka gerginlikler de doğabilmektedir.

Yukarıda dile getirilen sorunların yanı sıra, yoksullukla babasızlık arasında da yakın bir ilişki vardır ve ailede babanın yokluğunun olumsuz sonuçlarından çoğu, temelde maddi sıkıntıdan kaynaklanmaktadır (Herbert (1992 : 113). Yaşanan çeşitli sıkıntılar, tek başına kalan annenin son duygusal kaynaklarını da tüketmektedir. Örneğin bakım çağındaki küçük çocuklar özel ilgi ve bakıma ihtiyaç duymaktadırlar. Ne var ki kadın kendisinin ve çocuklarının yaşamını sürdürebilmek için iş bulmak, işe gitmek zorundadır. Çocukların bakımından sorumlu olacak kişi bulmak ekonomik olarak imkansızdır. Konut bulmak da genellikle güçtür.

Yoksul kadınlar, yaşamakta oldukları çok çeşitli sorunları aşamamaktadırlar. Sağlıklı biçimde aşılamayan her sorun topluma yansımaktadır. Dolayısıyla acil çözümler geliştirilmesi gereklidir.

Yoksul Kadınların Sorunlarının Aşılmasına Yönelik Bazı Adımlar

Bilindiği gibi, kadınlar ülke ekonomileri açısından bir sorun değildir. Tersine, ekonomik sorunların çözümü, öncelikle kadınların ekonomik rollerinin güçlendirilmesine bağlıdır (OECD 1994:17). Dolayısıyla başta ekonomik nitelikli önlemler olmak üzere tüm önlemlerin acilen ve titizlikle planlanması gerekmektedir.

Ancak çözümler acil olduğu kadar işlevsel ve kalıcı etkili olmalıdır. Bir başka deyişle günü kurtarmaya yönelik popülist çözüm önerilerinden uzak kalınmalıdır. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bugüne dek popülist çözüm önerilerinin yaygın olarak öne çıktığı bilinmektedir.

Bu nedenledir ki Pekin’de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansında yoksulluğun kadınlar için çok ciddi bir sorun olduğu; kadınların yoksulluğunun, erkeklerinkinden çok daha hızlı arttığı kabul edilmiştir. Ecevit (2001), bu genel kabul doğrultusunda yoksulluk içinde yaşayan kadınların ihtiyaçlarını dikkate alacak makro ekonomik politikaların benimsenmesi ve kadınların eşit haklara ve ekonomik kaynaklara erişimini güvence altına almak için yasaların gözden geçirilmesi biçiminde özetlenebilecek geleceğe yönelik stratejik amaçlar belirlendiğini ifade etmektedir. Yine Ecevit (tarih belirtilmemiş)’in vurgulamış olduğu gibi

‘Yoksullukla mücadele için geliştirilecek politikalar,

mutlaka bu mücadelede ciddi rol oynayan kadınların

ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Bu da ancak toplumsal

cinsiyet duyarlı bir yaklaşımla ve toplumsal cinsiyeti

ana plan ve programlara katma çabasında samimi davranmakla olur.’

Birleşmiş Milletler tarafından makro düzeyde birtakım politika önerileri geliştirilmiştir. Bunlar şöyle özetlenebilir (U.N. 1996 :140) :

- Herhangi bir kalkınma projesi veya programı oluşturmak için ailenin, hedef gruplar için sahip olduğu öz kaynakları tanımlamak için hızlı bir değerlendirme yöntemi kullanılmalıdır.

- Bunun ardından proje enformasyonu ve kaynaklar ailedeki doğru insanlara yönlendirilmelidir.

- Mümkün olan her yerde, kadınlar geliri arttırabilecek etkinliklere yönlendirilmelidir. Kadınların kontrolü altındaki gelir (female-controlled income) yalnızca aile gelirinin değil aynı zamanda aile refahının da artmasına yardım etmektedir. Bunun da ötesinde yalnızca kadın eşler değil kadın hane reislerini hedeflemek önem taşımaktadır.

- Proje dağıtım sistemleri (zamanlama, bütçeleme, etkinliklerin ve karların dağılımı), hedeflenen tüm gruplara uygun biçimde dağılımının sağlanması için yeniden gözden geçirilmelidir.

Sonuç olarak yoksul kadınlar, ağır sorunlar yaşayan ancak bugüne dek çok dikkate alınmamış olan büyük bir gruptur. Yoksul kadınlarla yapılacak -başta sosyal hizmet müdahalesi olmak üzere- tüm çalışmalar bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde olmalıdır. Başka bir deyişle onların gerek özel gerekse kamusal alanda yaşadıkları çok çeşitli sorunları ve o sorunların birbirleriyle olan bağlantılarını dikka-

te almayan bir yaklaşımın etkili olabileceği söylenemez. Ancak çok yönlü, toplumsal cinsiyet açısından duyarlı bir yaklaşımla yoksul kadınların çok çeşitli ve ağır sorunları aşılabilecektir. Böyle bir yaklaşım, ilgili tüm disiplinlerin ortaklaşa ve güçlü işbirliğiyle gerçekleştirilebilir.

Hanmer ve Statham (1991:38)'in da vurguladıkları gibi, kadınların yoksulluğu yalnızca düşük gelir ve kötü fiziksel koşullar altında günlük yaşamı sürdürme mücadelesiyle sınırlı değildir. Kadınların yoksulluğu, alternatiflerin ve fırsatların azalmasıyla başa baş giden ruh ve beden sağlığının bozulmasında da pay sahibidir. Bu nedenle çok yönlü ve çok disiplinli bir çalışma önem kazanmaktadır. Böyle bir çalışma, yoksul kadınların sorunlarının aşılabilmesi için öncelikle makro düzeyde politikalar oluşturulmasını ve bu politikaların işlevsel olarak yaşama aktarılmasını gerektirmektedir. Öte yandan kuşkusuz mikro ve mezo düzeyde de atılabilecek bazı adımlar vardır. Bunların başında da çeşitli hizmet modelleri geliştirilmesi ve bu modellerin ne denli etkili olduğunun izlenmesi yer almaktadır.

Yukarıda vurgulananlar doğrultusunda, bütüncül sosyal hizmet yaklaşımını benimsemiş olan sosyal hizmet uzmanları şunların gerçekleştirilmesinde ve izlenmesinde sorumluluk taşımaktadırlar :

-Kadınların bireysel yaşamlarında, ailelerinde, çevrelerinde ve ülkelerinde karar verme süreçlerine etkin katılımlarının desteklenmesi.

-Kendilerini birey olarak tam anlamıyla geliştirebilmelerinin önündeki engellerin (bireysel, toplumsal önyargılar, vb) kaldırılması

-Yoksul kadınların ekonomik kalkınmaya daha etkin katılabilecek potansiyel kaynaklar olarak desteklenmeleri ve mevcut güçlerini açığa çıkarabilmelerine yardım edilmesi

-Gerek resmi gerekse yarı resmi ve gönüllü kuruluşların, kadınların hem yaşamakta oldukları sorunları aşmaları hem de kalkınma sürecine etkin katılımlarının sağlanması doğrultusunda verilecek mücadele de onlarla dayanışma içinde olmalarının sağlanması

-Yukarıda vurgulanan kuruluşların, yoksul kadınların özel ve kamusal alanda iyilik hallerini artırmak yönünde onları mobilize etmelerinin desteklenmesi.

Başlıcaları yukarıda belirtilen adımların atılabilmesi, sosyal hizmet uzmanlarının sadece bilgili değil aynı zamanda duyarlı olmalarını gerektirmektedir. Bu duyarlılık öncelikle cinsiyete dayalı ayrımcı tutumların, cinsler arasındaki mevcut eşitsizliğin farkında olmayı gerektirir. Başka bir deyişle, TÜSİAD(2000:200) tarafından da vurgulandığı gibi 'kadınların, erkeklerden farklı koşullarda yaşadıkları ve bu nedenle toplumsal fırsatlardan eşit yararlanamadıkları gerçeği göz önünde tutularak, sadece eşit haklara sahip olmaları değil, toplumsal olarak eşit saygınlık, görünürlük, güç ve kendi yaşamı haklarında verilen kararlara katılım haklarını kullanabilmeleri için farklılaştırılmış fırsatlar ve haklardan yararlanmaları gereği' de sosyal hizmet uzmanları tarafından da göz ardı edilmemelidir.

Ancak bu şekilde yoksul kadınlara yönelik sosyal hizmet müdahalesi işlevsel olabilecektir.

KAYNAKÇA

AAK (T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu) (1995). Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları Ankara: AAK Yayınları Genel Yayın No: 86, Seri: Bilim.

Arıkan Ç. (1992) Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma Ankara.

Arıkan Ç. ; L.Dilek (1996) Ruh Hastalıklarının Tedavisinde Psiko Sosyal Bir Boyut Ankara.

DPT (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı) (2001). Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

Ecevit, Y. (2001) 'Ekonomik kriz, yoksulluk ve kadın ilişkisi, toplumsal cinsiyet duyarlı bir yaklaşım olmadan kurulamaz' Uçan Haber: Yoksulluk ve Kadınlar. Sayı 12. 19-20.

Ecevit, Y. (tarih ve yer belirtilmemiş).

'Kadın ve Yoksulluk'

Erman, T. (2001) Köyden kente göç, yoksulluk ve kadın ' Uçan Haber: Yoksulluk ve Kadınlar. Sayı 12. 24-25.

European Parliament (Tarihsiz) Europe for Women, Women for Europe.

Ginio, E. (2001) 'Kadınlar, yoksulluk ve 18.yüzyıl Selanik'inde hayatta kama stratejileri' Toplum ve Bilim. Sayı 89-Yaz. 190-204.

Hanmer, J.; D.Statham. (1991) Women and Social Work Towards a Women-centred Practice London: Mac Millan Education Ltd.

Herbert M. (1992) Working with Children and Their Families London: The British Psychological Society and Routledge Ltd.

Kaplan, H.I.; B.J. Sadock (1999) Klinik Psikiyatri El Kitabı. E.Abay (Ed.) İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri Ltd.

KİHBBM (Kadının İnsan Hakları Bilgi Belge Merkezi) (2000). Kadın 2000 (Not Defteri Şubat 2000) Ankara.

Kültür, S.; L. Mete (1997) 'Şizofreni' Psikiyatri Temel Kitabı Cilt 1: Ankara: HYB Yayıncılık. 321-353.

Land, H. (1977) 'Inequalities in large families ' in R. Chester and J. Peel (eds) Equalities and Inequalities in Family Life. London: Academic Press.

Millar, J.; C Glendinning(1989). 'Gender and poverty' Journal of Social Policy Vol.18, 3. July 1989. 363-381.

OECD (1991). Shaping Structural Change : The Role of Women.Paris.

Oruç, Y. (2001) 'Küresel yoksulluk ve Birleşmiş Milletler' Toplum ve Bilim. Sayı 89-Yaz. 73-87.

Öztürk, O. (1994) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Ankara: HYB Yayıncılık.

Şenol-Cantek, F. L. (2001) 'Fakir/haneler: yoksulluğun ev hali' Toplum ve Bilim. Sayı 89-Yaz. 102-131.

The International Monitor(1995) Türkçe Ayrı Basım.

TÜSIAD(2000) Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset. Yayın NO. TÜSIAD-T/2000-12/290. Ankara.

Uçan Süpürge. (2001) 'Türkiye'de kadının yoksulluğu' Uçan Haber: Yoksulluk ve Kadınlar. Sayı 12-Haziran, 29.

UNICEF (1991). Kız Çocuk: Geleceğe Dönük Bir Yatırım. Ankara.

U.N. (UNITED NATIONS) (1996) Family Matters New York : United Nations Publications.

U.N.(UNITED NATIONS) (2001) The World's Women 2000.